

TURKISTONDA XALQ MAORIFI TIZIMIDA MILLIY CHEKLANISH VA SOVETLASHTIRISH JARAYONLARINING BOSHLANISHI

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.005>

Qodirova Ra'no Mamirjonovna,

Farg'ona davlat universiteti, Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi

1917 yilga kelib Turkistonda mahalliy aholi uchun uch xil maktab mavjud edi: (mahalliy) musulmon aholisi: 1) konfessional - eski uslubdagi maktab va madrasalar (madrasalar); 2) yangi usul (jadid) va eski uslubdagi maktablar o'rtasida oraliq pozitsiyani egallagan maktablar va dunyoviy ta'lim muassasalari; 3) dunyoviy - rus tilidagi maktablar. Turkiston ASSRning 1918-yil 14-maydagi dekreti bilan Turkistondagi maorif soxasini tubdan sotsialistik asosda islox qilish boshlandi. RSFSR va Turkiston bolshevik sovet ma'murlarining mahalliy ta'lim tizimiga munosabati asosan dinga nisbatan siyosat va RSFSR XKS ning 1918-yil 23-yanvardagi cherkovni davlatdan ajratish haqidagi Dekreti bilan belgilandi. 1918-yil 20-noyabrda TASSR da ham shunday dekret qabul qilindi. Ushbu maqolada shu dekretning natijalari va Turkistondagi ta'lim sohasidagi islohotlar haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston ASSR, TASSR MIQ, Maorif xalq komissarligi, harbiy kommunizm, Butun o'zbek sezdi, Buxoro va Xorazm Sovet Respublikalari

THE BEGINNING OF THE PROCESS OF NATIONAL LIMITATION AND SOVIETISM IN THE PUBLIC EDUCATION SYSTEM IN TURKESTAN

Kadirova Rano Mamirjonovna,

Teacher of the Department of World History at Fergana State University

ABSTRACT. By 1917, there were three types of schools for the local population in Turkestan: (local) Muslim population: 1) confessional - old-style schools and madrasas (madrasas); 2) schools and secular educational institutions that occupy an intermediate position between the new method (jadid) and the old-style schools; 3) secular - schools in the Russian language. By the decree of the Turkestan ASSR (Autonomous Soviet Socialist Republic) of May 14, 1918, a radical socialist reform of the education system in Turkestan began. The attitude of the RSFSR (Russian Soviet Federative Socialist Republic) and Turkestan Bolshevik Soviet officials to the local education system was largely determined by the policy towards religion and the CPC (Council of People's Commissars) of RSFSR Decree of January 23, 1918, on the separation of the church from the state. On November 20, 1918, a similar decree was adopted in TASSR. This article describes the results of this decree and the reforms in the field of education in Turkestan.

KEYWORDS: Turkestan ASSR, CEC (Central Executive Committee) Of TASSR, People's Commissariat Of Education, Military Communism, All-Uzbek Congress, Bukhara And Khorezm Soviet Republics.

НАЧАЛО ПРОЦЕССА СОВЕТИЗАЦИИ И НАЦИОНАЛЬНОГО ОГРАНИЧЕНИЯ ТУРКЕСТАНА В СИСТЕМЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кадирова Раъно Мамиржоновна,

преподаватель кафедры Всемирной истории, Ферганского государственного университета

К 1917 году в Туркестане было три разных школы для местного населения: 1) конфессиональный - школы старого стиля и медресе (медресе); 2) школы,

которые занимают промежуточную позицию между новым методом и старыми школами и светскими учебными заведениями; 3) Светские - школы на русском языке. В соответствии с указом Туркестан АССР 14 мая 1918 года область образования в Туркестане начала реформироваться на радикальной социалистической основе. Отношение и советских администраторов Туркестан к местной системе образования было определено главным образом религиозным, и 20 ноября 1918 года договор был принят в договоре. Эта статья, результаты этого постановления и освещенные в области образования в Туркестане.

Ключевые слова: Туркестан АССР, ТАССР - это масштаб движения, военный коммунизм, военный коммунизм, все Узбек Эتلарган, Советские республики Бухара и Хорезма

1. Dolzarbligi: Tadqiqot mavzusining dolzarbligi bir necha o'n yilliklar davomida sovet ijtimoiy-siyosiy rivojlanishining poydevori qo'yilgan tanqidiy 1920-30-yillarda sovet fuqarolarining yangi avlodini ta'lim va tarbiyalash tarixiga ilmiy va jamoatchilik qiziqishining ortishidadir. oldinda. Sovet ta'lim modeli inqilobdan keyingi birinchi yillarda hokimiyat tomonidan butun sobiq ta'lim tizimini qayta tashkil etish bo'yicha amalga oshirilgan keng ko'lamli eksperimentga muvofiq shakllana boshladi. Ommani g'oyaviy-siyosiy tarbiyalashda yosh avlod bilan ishlash alohida o'rin tutdi, yoshlarning sotsialistik dunyoqarashini shakllantirish, ularni «marksizmning inqilobiy nazariyasi» bilan tanishtirish 1920-30-yillarda boshlandi. ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asoslari. Jamoat ongini yangi g'oyalar va qadriyatlarga yo'naltirish rus maktabi asoslarini inqilobiy yangilashni oldindan belgilab qo'ydi va ta'lim mazmuni marksistik metodologiya talablariga moslashtirildi.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi

O'rganilayotgan muammo yuzasidan birinchilardan bo'lib partiya yetakchilari va mafkurachilari, xalq ta'limi organlari rahbarlari – V.I. Lenin, A.V. Lunacharskiy va uning o'rinbosarlari - N.K. Krupskaya va M.N. Pokrovskiy. VA DA. Lenin va boshqa partiya rahbarlari xalq ta'limi sohasidagi o'zgarishlarga g'oyaviy va qisman dasturiy va uslubiy talablarni ishlab chiqdilar⁴. Maktab tizimini isloh qilishning butun murakkab jarayonining g'oyaviy-siyosiy yo'nalishi Xalq Maorif Komissarligi va uning rahbarlari, birinchi navbatda, A.V. Lunacharskiy va N.K. Krupskaya. Aynan ular Yagona mehnat maktabi (YMM) g'oyasining asosiy ishlab chiquvchilari va targ'ibotchilari bo'lib, 1918 yil kuzida xalq komissari tashkil etilganligi to'g'risida bayonot bergan edi. A.V. Lunacharskiy ham birinchilardan bo'lib maktab tarix ta'limi tizimini qayta qurish masalasida Xalq Maorif Komissarligi pozitsiyasini shakllantirdi⁶. M.N. Pokrovskiy, asosan, yangi maktabning mazmuni va o'qitish usullarini rivojlantirish bilan shug'ullangan. 1920-yillarning o'rtalariga kelib u professional tarixchi sifatida tarixiy va ijtimoiy-siyosiy ta'lim masalalari bo'yicha asosiy va eng nufuzli mutaxassisga aylandi.

3. Tadqiqot natijalari:

20-yillarning o'rtalari – ikkinchi yarmi maktab muammolariga, xususan, maktab tarixiy va ijtimoiy-siyosiy ta'lim muammolariga bag'ishlangan ko'plab asarlar paydo bo'lishi bilan ajralib turdi. “Ta'lim” tushunchasi o'rniga “ijtimoiy-siyosiy ta'lim” tushunchasi ko'proq qo'llanila boshlagan bu davrda ushbu asarlarning aksariyati ongni siyosiy lashtirish va mafkuralashtirish vositasi sifatida tarix va ijtimoiy-siyosiy fanlarga muhim o'rin ajratdi. bolalar va o'smirlar. Mualliflar orasida maktab tarixining to'laqonli kursini saqlab qolish tarafdorlari ham, “Zamonaviylik” bo'limining o'ziga xos ustuvorligi bilan maktab ijtimoiy fanlari kursini yanada takomillashtirish tarafdorlari ham alohida ajralib turishdi.

20-yillarning o'rtalaridan boshlab maktabning “ijtimoiy-siyosiy ta'lim”

bo'yicha olib borgan ishlari natijalari haqida ko'p yozildi. Mualliflar - metodistlar yangi mavzular va yangi ish usullarining pedagogik ta'siri natijalarini bolalar va o'smirlarning bayonotlari va harakatlariga ko'ra baholash mumkinligini ta'kidladilar. Ushbu masalalar bo'yicha boy materiallar butun Rossiya va mintaqaviy pedologik tadqiqotlar tomonidan taqdim etilgan bo'lib, natijalari 1920-yillarning o'rtalarida - ikkinchi yarmida nashr etilgan. 1920-yillarning o'rtalarida nashr etilgan asarlar mualliflari va muharrirlari maktabda tarix va ijtimoiy fanlarni o'qitish sovet o'quvchilarining ideallarini shakllantirishga "deyarli ta'sir ko'rsatmaydi" degan xulosaga kelishdi va qoida tariqasida, ularning «Ijtimoiy fanlar g'oyalari hatto asosiy masalalarda ham juda noto'g'ri, ba'zan butunlay noto'g'ri». Biroq, 1920-1930 yillar oxirida Birinchi Pedologik Kongress «zamonaviy maktab o'quvchisi tobora ko'proq sovet maktab o'quvchisiga aylanib bormoqda» degan xulosaga keldi. Aytish mumkinki, pedologlarning xulosalari 1920-yillarda maktab siyosatida, xususan, ijtimoiy-siyosiy fanlarga nisbatan o'zgarishlarning sabablaridan biri bo'ldi.

Chor hukumatining ruslashtirish va mahalliy diniy ta'lim tizimiga nisbatan zo'ravonlik siyosatiga qaramay, an'anaviy diniy maktablar o'z faoliyatini davom etdi, milliy ta'limning yangi istiqbolli tamoyili vujudga keldi. 1905-yilgi inqilobning ta'siri va, ayniqsa, chor hukumatining ag'darib tashlanishi bilan maorif tizimida demokratlash tamoyili o'rin ola boshladi.

1917-yildagi Oktabr to'ntarishidan so'ng hukumat tepasiga kelgan bolsheviklar maorif tizimidagi ilgarigi boshqaruv tizimini tugatish va xalq ta'limining sovet modelini yaratish maqsadida 1917-yil noyabr oyida Turkiston o'lkasi Maorif xalq komissarligini tashkil etdilar [2: i-28, v-51].

Turkiston ASSRning 1918-yil 14-maydagi dekreti bilan Turkistondagi maorif soxasini tubdan sotsialistik asosda islox qilish boshlandi [2: f-34., r-1, i-30]. Unda hammaga mos keladigan sovet maktabini tashkil etish zarurligi haqida uqtirilgandi.

RSFSR MIQning 1918-yil 16-oktabrdagi dekreti bilan tasdiqlangan "yakdil mehnat maktabi" deb nomlangan sovet maktabi modeli dasturiy rejadagi birinchi variant bo'ldi. Yakdil maktab ikki bosqichli bo'lib, birinchisi – 8-13 yoshdagi bolalar (besh yillik tahsil) va ikkinchisi - 13-17 yoshdagi bolalar (to'rt yillik tahsil) uchun mo'ljallangan edi [7].

TASSR MIQ maktablardagi ta'limni ona tiliga o'tkazish haqida dekret qabul qilindi va "Turkiston maktablari tarkibi haqida qoida" ni chop etdi.

Respublika Maorif xalq komissarligining "O'quvchi yoshlarga" chaqirig'ida o'g'il bolalar bilan bir qatorda qiz bolalarni ham maktabda kirib o'qishga da'vat etilgandi [5: b-412].

Turkiston milliy maktablarida rus tili, rus maktablarida esa "turkiy" tilni o'qitish darslari kiritildi; rus va "turkiy" til respublikada davlat tili deb e'lon qilindi. Uchinchi sinfdan boshlab maktablarda rus va turkiy tilni o'qitish majburiy qilib qo'yildi, lekin har ikkala tilni o'rganish ixtiyoriy olib borildi.

Xalq ta'limi bo'limlariga "hududlarda musulmon bilim yurtlarini ochish yuzasidan tadbirlar ko'rish uchun joylardagi milliy ishlar bo'limi bilan aloqaga kirishish" taklif etildi [2: f-34., r-1, i-86].

Mamlakatda xalq ta'limini islox qilishga harakatlar kuchaytirilgan bir vaqtda Mulla G'ozii Yunus Muhammad o'gli "Ulug' Turkiston" gazetasida "Madrasalarning islohi xususida" nomli maqola bilan chiqdi.[4]

Turkistonda, rahbariyat fikriga ko'ra, dindorlar ta'sirida bo'lgan mahalliy kishilar aholining asosiy qismini tashkil etganligi bois diniy maktablarning obro'si baland edi.

RSFSR va Turkiston bolshevik sovet ma'murlarining mahalliy ta'lim tizimiga munosabati asosan dinga nisbatan siyosat va RSFSR XKS ning 1918-yil 23-yanvardagi cherkovni davlatdan ajratish haqidagi Dekreti bilan belgilandi [6]

1918-yil 20-noyabrda TASSR da ham shunday dekret qabul qilindi [2: f-25., r-1, i-144].

M.Hasanov “Turkiston muxtoriyati: haqiqat va uydirma” nomli maqolasida Turkistondagi maktablar, madrasalar faoliyatiga ijobiy baho berib, sovetlar tomonidan vaqflarning tugatilishi, masjidning vayron etilishi, shuningdek, musulmon maktablari va madrasalari huquqlarining cheklanishini albiy voqea sifatida haqqoniy yoritib bergan.

1918-yilning oʻzida butun Turkiston ASSRning barcha hududlarida yeti yillik maktablar ochilishi lozim edi. Lekin oʻsha davrda ushbu vazifani bajarish imkonsiz edi. Sababi, bolshevistik tuzum iqtisodiy jihatdan ham, siyosiy jihatdan ham hali bunga tayyor emas edi. Shu sababli joylarda oʻqituvchilar yetishmasligi sababli, “toʻla yeti yillik maktablar” ochish imkon qadar amalga oshirildi. Ushbu tizimning ijobiy tomoni shunda boʻldiki, boshlangʻich maktablar mutlaqo bepul boʻldi. Rus maktablari zudlik bilan isloh qilinishi oʻlaroq, avvalgi mavjud gimnaziya, bilim yurtlari oʻrnida sovet maktablari tashkil etildi. Umumtaʼlim maktablari bilan bir qatorda “Mehnat maktab – kommunalari” faoliyat koʻrsatadi. 1918-yil sentabr oyida V.F. Lubensov birinchilardan boʻlib mana shunday mehnat kommunasini tashkil etdi. 1919-1920 yillarda Samarqand, Skobelev, Kattaqoʻrgʻon shaharlarida ham mana shunday maktablar ochildi.

Maktab qurilishining sovetlashtiriluvchi shunda koʻrinadiki, avvaliga sovet maktablari asosan shaharlarda ochilayotgan boʻlsa, 1919-1920 yillarga kelib qishloqlarda ham tezlik bilan tashkil etila boshlandi.

Mustamlakachi tuzum xotin qizlar taʼlimiga alohida siyosiy tus berish Oktabr toʻntarilishidan keyingi davrda “eski turmushga qizil armiyacha kurash” nomi ostida boshlandi. Buni biz oʻgil va qiz bolalarni bir joyda oʻqitishga urinishda koʻrishimiz mumkin. Lekin bu harakat mahalliy aholining keskin qarshiliga uchradi. Shu tufayli bolshevistik tizim yon berishga majbur boʻldi. Natijada qiz bolalar uchun alohida maktablar tashkil etishga tavsiya berildi. Bunday maktablardan eng birinchisi Toshkentda ochilgan boʻlib, unda 42 ta oʻzbek ayoli taʼlim olgan. Soʻngra Andijon, Qoʻqon, Samarqand kabi shaharlarda tashkil etilgan. 1920-yil boshida Toshkentda 12 ta, Andijonda 2 ta ayollar maktabi mavjud edi. Qoʻqon uyezdida bu paytda 270 nafar oʻzbek va 130 nafar qirgʻiz ayollar tahsil olar edilar.

Sovet milliy maktablarini tashkil etishda qarama qarshiliklar juda koʻp edi.. Diniy oʻquv yurtlarini cheklash, rus-tuzem maktablarining oʻzgartirilishi ularning salmogʻini oʻsishiga olib keldi. 1918-1919 oʻquv yili boshlarida Skobelov uyezdida 6 ta oʻzbek maktabi ochildi [8: b-561]. Toshkentda bu davrda 57 ta maktab mavjud boʻlib, ularda 8,5 ming oʻquvchi oʻqir edi. Samarqand viloyatida esa mahalliy aholi uchun 100 dan ortiq maktab tashkil qilindi.

4.Xulosalar

Xulosa qilinadiki, tarix oʻqitish predmeti sifatida 1920-yillarning oxiri — 1930-yillarning boshlarida maktab amaliyotidan olib tashlangan va tarix fanining maktabga haqiqiy qaytishi faqat 1934-yilda SSSR Xalq Komissarlari Soveti qarorlari qabul qilingandan keyin boshlangan. Butunittifoq Bolsheviklar Kommunistik partiyasi Markaziy Komiteti «SSSR maktablarida fuqarolik tarixini oʻqitish toʻgʻrisida» va «Boshlangʻich va toʻliq boʻlmagan oʻrta maktablarda umumiy tarix va SSSR tarixining boshlangʻich kursini joriy etish toʻgʻrisida» .» Ushbu qarorlarni amalga oshirishning haqiqiy natijalari faqat 30-yillarning ikkinchi yarmida sezilarli boʻldi.

1917 yilda boshlangan taʼlim sohasidagi islohotlarning maqsadi maktab tizimini tubdan qayta qurish edi. 1918 yilda allaqachon Nar-kompros rahbari A.V. Lunacharskiy Yagona mehnat maktabini (ETSH) yaratish zarurligini eʼlon qildi. ETSning vazifasi nafaqat taʼlim va tarbiya, balki bolalar va oʻsmirlarning butun hayoti va faoliyatini tashkil etish deb eʼlon qilindi. Biroq, iqtisodiy vayronagarchilik

va davom etayotgan urush sharoitida ushbu o'zgarishlar dasturini amalga oshirish imkonsiz bo'lib chiqdi. 1920 yilda maktabda yana o'quv rejalari va dasturlari paydo bo'ldi, ular tabiatan namunalı edi va majburiy emas edi.

Islohotlar dasturi bir vaqtning o'zida maktablarda an'anaviy tarix kursini o'qitishning maqsadga muvofiqligi masalasini ko'tardi. 1918 yildan boshlab tarixiy ta'lim tizimi uni yangi hukumat uchun zarur bo'lgan yo'nalishga o'zgartirishga tizimli urinishlarga duchor bo'ldi. Biroq tarixchilar va o'qituvchilar inqilobdan keyingi dastlabki yillarda tarixiy dasturlarning mazmunini yangi g'oyaviy-siyosiy kalitda qayta ishlab chiqa olmadilar. 1921-1922 yillarda maktab ta'limi tarkibiga «ijtimoiy fan» kiritildi - tarixiy bo'limlar boshqa ijtimoiy fanlar ma'lumotlari bilan to'ldirilgan sintetik fan. Ijtimoiy fanlarni o'qitishning maqsadi, birinchi navbatda, ularni o'rab turgan sovet voqeligini har qanday yoshdagi talabalar uchun tushunarli qilish edi.

1923 yilda maktab qurilishining yangi bosqichi boshlandi, bu kompleks qurilishga o'tish va dasturlarni sxematiklashtirish bilan belgilandi. "Ta'lim" so'zi asta-sekin "ijtimoiy-siyosiy ta'lim" va "jamoat ongini tarbiyalash" tushunchalari bilan almashtirildi. Ushbu ta'limning asosiy vositalaridan biri ijtimoiy fanning o'quv materiali sifatida tan olingan. Siyosiy savodxonlik maktab amaliyotiga ham joriy etildi, bu fan o'quvchilarga g'oyaviy va siyosiy jihatdan to'g'ri hayotiy ko'rsatmalar berishi kerak edi.

Ijtimoiy fanning tarixiy qismi doimiy ravishda pasayib bormoqda, zamonaviylik va uning bahosi 1920-yillarning o'rtalarida juda o'zgaruvchan edi. Shu sababli, kompleksning ijtimoiy fanlar bo'limidagi ish eng qiyin bo'lib chiqdi, u «ta'lim jabhasida» «yutuq sayti» sifatida tan olindi.

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Alimova D.A. Lessons from the witness of history: the exploration of national treasures of Uzbekistan during the period of tsarism and Soviet colonialism. – Tashkent: Sharq. – P. 29.
2. NSA RUz, 25, 28,34-f.
3. Hasanov M. Autonomy of Turkistan: truth and fiction // Science and life. – Tashkent, 1990, №71. – P. 6–8.
4. Great Turkistan. May 28, 1918.
5. Bendrikov K.E. Essays on the history of folk education in Turkistan. – Moscow: Izd. Acad. Ped. Nauki of the RSFSR, 1960. – P. 412.
6. Decrees of the Soviet government. V. 1. – Moscow: Gospolitizdat, 1959. – P. 271–274.
7. News of the All-Russian Central Executive Committee. October 16, 1918.
8. The Soviet victory in Central Asia and Kazakhstan. – Tashkent: Fan, 1967. – P. 561.
9. History of the Uzbekistan SSR. V. 3. – Tashkent: Fan, – P. 247.
10. Епифанова П.П. Становление и развитие школьного гуманитарного образования в Советской России: 1917-1939 гг.: автореферат Дисс...канд. Ист. Наук.- М, 2006 5-6 с.
11. Kadirova R.M. Xalq ta'limi tizimidagi bolshevistik siyosat: milliy maorif tizimi va ta'limda sovet modelini tatbiq qilinishi // O'tmishga nazar. 2021.SI. №3.– B.530
12. Kadirova R.M. Bolshevik policy in public education: the national education system and the implementation of the soviet model in education // Asian Journal of Multidimensional Research. Vol 10, Issue 10, October, 2021. – P. 529
13. Kadirova R.M. The soviet approach to the national education system: Reforms and consequences // International Engineering Journal For Research & Development. Vol.6 Issue 5.2021. – P. 530

14. Rahmanova O.R. Olimxon saltanati tarixida: shayx va so'fiylarga ishonchsizlik // O'tmishga nazar. 2021. SI. №3. –B.414

15. О Рахманова. Состояние духовенство в период правления Алимхана // Academic research in educational sciences, 2021. - 619

16. Zaynabiddinova Z.M. Academician Krachkovskiy - .Yu.-outstanding orientalist and arabist (main stages of scientific activity)// European journal of Innovation in Nonformal Education. Vol.2 Issue 4.2022.-296